

Наукове життя

Роман БЕРЕЗЮК

**НАЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ
РОЗВИТКУ НАУКИ Й ОСВІТИ
У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

У вересні 2003 р. відбулась Восьма міжнародна наукова конференція «Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: наука, навчання, освіта (економічні та організаційні аспекти)» (Лівадія – Ялта – Форос, 22–24 вересня 2003 р.), проведена під патронатом Міністерства освіти і науки. Її організаторами виступили: Тернопільська академія народного господарства, Центр європейських і міжнародних студій, Університет ім. Й.-В. Гете (Франкфурт-на-Майні, Німеччина), Університет ім. Еразмуса (Роттердам, Нідерланди) та Університет-2 ім. Люмієра (Ліон, Франція).

Предметом дискусії стали економічні й організаційні аспекти формування національної моделі розвитку науки і освіти у контексті інтеграції України в Європейський Союз.

Учасники конференції виявили одностайність у тому, що майбутнє України необхідно пов'язувати зі становленням нової економіки, до вимог якої наше суспільство буде змушене пристосуватись. Враховуючи, що за умов нової економіки новітні знання набувають значення самостійного, четвертого (поряд з трьома традиційними) фактора виробництва, який стає найвпливовішим, найдинамічнішим і найдефіцитнішим, успішного розвитку нашого суспільства та подолання вітчизняною економікою ознак «периферії світового господарства» можна досягти шляхом адаптації до вимог нової економіки.

© Роман Березюк, 2003.

Березюк Роман, канд. екон. наук, доцент, Тернопільська академія народного господарства, Україна.

Саме тому виняткової актуальності набуває проблема обґрунтування високоефективної національної моделі розвитку науки й освіти. З огляду на посилення глобалізаційних тенденцій і чітко окреслений Україною європейський вектор розвитку така модель може бути успішно втілена лише за умов максимально можливого запозичення позитивного світового досвіду та інтеграції де-факто в європейський освітній і науковий простори з урахуванням обмежень, зумовлених теперішнім статусом нашої держави як країни-сусіда ЄС.

Дискусії точились за п'ятьма основними напрямками. *Перший* з них охоплював розгляд економічних й організаційних аспектів розвитку науки в системі нової економіки і визначення перспектив і наслідків цього процесу для країн-членів ЄС та України.

Безпосереднім предметом обговорення було:

- обґрунтування концепції докорінної зміни ролі науки та освіти в українському суспільстві й перетворення їх в основу реформування економіки;
- формування вітчизняної моделі нової економіки, конкурентоспроможність якої забезпечує генерування, дифузії, обмін і здобуття новітніх знань;
- визначення науково-технічних пріоритетів України з метою оптимізації використання фінансових ресурсів та ресурсів для забезпечення світового лідерства у визначених сферах;
- чітке окреслення напрямків інноваційної стратегії розвитку нашої держави;
- вдосконалення макроекономічної структури з метою реалізації вітчизняного наукового, науково-технічного і кадрового потенціалу;
- розвиток світового ринку науково-технічної інформації і новітніх технологій;
- з'ясування сутності специфіки науково-технічної політики країн ЄС, посилення регіональної кооперації в галузі НДДКР;
- обґрунтування необхідності і визначення шляхів інтегрування України в європейський науковий простір взагалі та у створену за рішенням Європарламенту (м. Брюссель, 21 лютого 2001 р.) його Болонську структуру зокрема.

У дискусіях з цих проблем взяли участь: Олександр Амоша, академік, д. е. н., професор, директор Інституту економіки промисловості (м. Донецьк); Мар'ян Долішній, академік, д. е. н., професор, директор Інституту регіональних досліджень (м. Львів); Анатолій Чухно, академік, д. е. н., професор Київського національного університету ім. Т. Шевченка (м. Київ); Роланд Айзен, доктор, професор Університету ім. Й.-В. Гете (м. Франкфурт-

на-Майні, Німеччина); Євген Савельєв, д. е. н., професор ТАНГ (м. Тернопіль); Алла Мельник, д. е. н., професор ТАНГ (м. Тернопіль); Володимир Загорський, д. е. н., професор Львівської комерційної академії (м. Львів); Олександр Власюк, д. е. н., професор Національного інституту стратегічних досліджень (м. Київ); Ірина Гладій, к. е. н., доцент ТАНГ (м. Тернопіль); Вікторія Мельник, к. е. н., доцент ТАНГ (м. Тернопіль).

У результаті обговорення учасники дискусії дійшли певних висновків і дали рекомендації, які подано нижче:

1. Встановлено, що феномен нової економіки пов'язаний зі зміною пріоритетів й еквівалентів економічного, соціального і політичного розвитку. Парадигма суспільної еволюції завершила черговий цикл та потребує розробки нових підходів і механізмів її подальшого вдосконалення. Так, необхідність переходу розвинутих країн до нової моделі розвитку зумовлена загостренням внутрішніх суперечностей старої моделі, що вичерпала можливості свого прогресу і перебуває у кризовому стані. Він виявляється у таких взаємопов'язаних явищах, як: вичерпання можливостей переважно екстенсивного розвитку; розмивання державних меж розвитку через інтернаціоналізацію господарського життя; створення науково-технічної революцією принципово нових шляхів відтворення; визрівання передумов нових форм розвитку в межах старої моделі.

2. З огляду на таку ситуацію виникла необхідність у перегляді наявної концепції розвитку науки як системоутворювального фактора і розробки принципово нових підходів до формування економіки знань. Загальний обсяг нагромаджених людством знань та інформації досягнув критичного рівня, що дав їм змогу набути нового якісного стану і перетворив їх на самостійний фактор виробництва поряд із землею, капіталом та робочою силою, оскільки саме знання у вигляді інформації і технологій швидкими темпами змінюють обличчя сучасного світу. Отже, нову економіку слід розглядати як принципово нову економічну модель, що не лише впливає, а й визначає шляхи подальшого розвитку суспільства.

3. Реалізація описаної моделі щодо країн-членів ЄС зумовила зміну форм міжнародного співробітництва. Так, розвиток науково-технічної кооперації в Європі нині базується на «багатоярусній основі». Можна виділити три основних рівні: пан'європейський: у межах програм ЄС, програми «Європа», КОСТ (співробітництво в галузі наукових досліджень і технічних розробок), CERN (Європейський центр ядерних досліджень), Європейського космічного агентства, Європейської біомолекулярної лабораторії, НАТО і т. ін.; субрегіональний: прикордонне співробітництво адміністративних регіонів різних країн й екстериторіальне співробітництво регіонів держав, що не мають спільних кордонів; локальний: співробітництво територій у межах однієї країни. Посилення регіоналізму підтримується як «зверху» (через Європейську комісію і національні уряди), так і «знизу» (з ініціативи самих регіонів).

4. З огляду на вже виявлені тенденції можна передбачити, що у найближчому майбутньому науково-технічне співробітництво в Європі найімовірніше базуватиметься на принципі концентричних кіл. Ядро регіональної кооперації утворюють найбільш розвинуті в науково-технічному відношенні держави Західної Європи: Німеччина, Великобританія, Франція і Скандинавські країни. Держави Центральної та Східної Європи братимуть участь лише в окремих програмах, оскільки процеси реструктуризації економіки у них ще не завершені. У цій стратегії для них визначено роль своєрідного «третього світу» в єдиній Європі.

5. Для того, щоб Україна не опинилась на периферії цих концентричних кіл і змогла реалізувати інноваційну стратегію свого розвитку, необхідно вирішити такі проблеми, як:

- спад попиту виробничого сектору на інноваційні розробки, спричинений занепадом насамперед високотехнологічних виробництв (вони потрапляють під відносно більший податковий прес) та хронічним дефіцитом на підприємствах обігових коштів;
- слабкість інфраструктури ринку інноваційних розробок та послаблення державної підтримки науки, спричинене бюджетним дефіцитом, суворістю вимог іноземних кредиторів, політичною й економічною нестабільністю, відсутністю стратегічних програм розвитку чи нездатністю їх втілювати;
- руйнація системи матеріально-технічного забезпечення наукових досліджень, спричинена зростанням цін на послуги і наукове устаткування;
- відсутність високоефективної системи управління наукою й ігнорування набутого позитивного досвіду країн-членів ЄС у побудові дієвої системи інноваційних комунікацій креейтерів, провайдерів, імітаторів і споживачів новітніх розробок.

6. З метою успішної реалізації інноваційної стратегії розвитку необхідною стає розробка власної національної моделі нової економіки. Вона має базуватися на науково-технічних пріоритетах і забезпечити концентрацію фінансових ресурсів у тих галузях, в яких наша держава здатна максимально реалізувати свій науковий і кадровий потенціал. При розробці цієї моделі необхідно передбачити її поетапність. На першому етапі слід орієнтуватись на «сінгапурську модель» нової економіки, що передбачає домінування централізованого начала. На другому етапі доцільно застосовувати принцип «каліфорнійської моделі» як децентралізованої моделі розвитку економіки, що базується на новітніх знаннях.

Для забезпечення де-факто інтеграції України в Європейський науковий простір навіть при введенні обмежень, зумовленому статусом країни-сусіда ЄС, потрібно визначити напрями й організаційні форми співробітництва з країнами-членами Європейської дослідницької зони.

Другий напрямок дискусії конференції передбачав розгляд проблем переходу від освіти авторитарного суспільства до системи, зорієнтованої на попит. Під час дискусії було вказано на необхідність і визначено суть та напрямки формування ринку освітніх послуг, проблеми демократизації управління та посилення ролі громадськості в системі вищої освіти України, людський капітал, вартісні характеристики продукції освітніх установ і системи фінансування освіти.

В обговоренні окресленого кола проблем взяли участь: Олександр Устенко, народний депутат, голова підкомітету фахової підготовки Комітету з освіти і науки Верховної Ради України, академік (м. Київ); Сергій Юрій, д. е. н., професор, ректор ТАНГ (м. Тернопіль); Євген Савельєв, д. е. н., професор ТАНГ (м. Тернопіль); Юрій Путруня, д. е. н., професор Дніпропетровського університету економіки і права (м. Дніпропетровськ); Лариса Кривенко, д. е. н., професор Української академії банківської справи (м. Суми); Дірк Орламюндер, доктор, професор Дрезденського технічного університету (Німеччина); Микола Матвіїв, к. е. н., доцент ТАНГ (м. Тернопіль); Вадим Кончин, викладач ТАНГ (м. Тернопіль).

У результаті обговорення учасники дискусії дійшли певних висновків і дали наступні рекомендації.

1. Реформування систем організації й управління освітою в Україні у багатьох аспектах не відповідає вимогам ринкової трансформації економіки. Це зумовлено тим, що у нашій державі продовжує панувати планово-адміністративний розподіл ресурсів. Застарілий алгоритм діяльності гальмує процес інтегрування України в європейський освітній простір. Вирішення названої проблеми науковці вбачають у становленні в нашій державі високоефективного ринку освітніх послуг.

2. Формування ринку освітніх послуг України і його залучення до глобальних процесів необхідно здійснювати в межах таких форм, а саме:

а) продаж знань через посередництво держави (держзамовлення):

- громадянам України;
- іноземним громадянам;
- трансфер вітчизняних фахівців для роботи в навчальних закладах за кордоном;

б) продаж знань на комерційній основі:

- громадянам України;
- іноземним громадянам (експорт знань);

в) імпорт знань:

- навчання за кордоном;
- стажування за кордоном;

- трансфер вітчизняних фахівців для роботи в навчальних закладах України.

3. Дієвим і конкурентоспроможним суб'єктом ринку освітніх послуг вищий навчальний заклад може стати лише тоді, коли буде внесено зміни до законодавства про вищу освіту. Їхня суть має полягати у заміні декларованої самостійності справжньою автономією освітнього закладу. Зокрема, необхідно передбачити і законодавчо регламентувати прозору систему так званого комерційного набору студентів.

4. Успіху на ринку освітніх послуг може досягти лише той навчальний заклад, який, використовуючи новітні технології та форми організації навчального процесу, виявиться здатним створити імідж елітного ВНЗ.

5. Радикального реформування потребує передусім маркетингова робота ВНЗ на ринку освітніх послуг. Вона відповідатиме висунутим вимогам, якщо передбачатиме високоефективну товарну політику, адекватне позиціонування вищого навчального закладу та його продуктів, вдалу цінову політику, дієву рекламу, що ґрунтуватиметься на належному піарі, науково обґрунтоване визначення місткості ринку освітніх послуг і високоефективне сприяння просуванню випускників на відповідних ринках праці.

6. Здійснюючи маркетингове дослідження ринку освітніх послуг, слід розрізняти дві категорії цієї сфери: навчання й освіту. Навчання – це процес оволодіння знаннями, а освіта – рівень і якість знань, здобутих у процесі навчання.

7. Водночас оптимізації потребують бюджетні та позабюджетні джерела фінансування вищих навчальних закладів. Зокрема, при визначенні обсягів бюджетного фінансування запропоновано враховувати рейтинг ВНЗ, а його необхідно визначати на науковій базі, наприклад, із застосуванням показників рівня акредитації та коефіцієнта компетенції. Додатковими джерелами фінансування освіти могли би стати кошти систем фандрейзингу та індаументу.

Третій напрямок дискусії було спрямовано на окреслення проблем організації освіти впродовж усього життя. Предметом обговорення стали правові та організаційно-економічні способи забезпечення високоефективної системи освіти дорослих в Україні, можливості використання досвіду країн-членів ЄС в реалізації системи освіти протягом усього життя й основних форм її забезпечення.

В обговоренні цих питань взяли участь: Віталій Погребняк, к. т. н., професор, заступник директора Науково-методичного центру вищої освіти МОН України (м. Київ); Вольфганг Ур, доктор, професор Дрезденського технічного університету (м. Дрезден, Німеччина); Ірина Кравченко, заступник директора Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів Української академії державного управління при Президентові України (м. Київ); Василь Швець, к. е. н., міський голова (м. Дніпродзержинськ); Олена Сохацька, к. е. н., професор ТАНГ (м. Тернопіль).

Учасники конференції сформулювали певні висновки і рекомендації, які подано нижче.

1. Необхідно розробити й ухвалити Закон України «Про освіту дорослого населення», що передбачатиме: інституціоналізацію освіти дорослого населення як самостійної і провідної галузі розвитку всієї освіти загалом у країні; економічне забезпечення створення, функціонування та розвитку освіти дорослого населення за рахунок виділення коштів із Державного бюджету України, коштів підприємств і фондів служби зайнятості; економіко-правове забезпечення діяльності навчальних закладів галузі освіти дорослого населення; врахування юридичних, соціальних та економічних аспектів процесу навчання дорослого населення (оплата, кредити, права й обов'язки учасників процесу навчання, стандарти, економічні та соціальні результати тощо); узгодженість з іншими законодавчими актами країни, а також із законами інших держав у галузі освіти дорослого населення. Дію цього закону потрібно забезпечити шляхом ухвалення низки підзаконних актів.

2. Функціонування системи безперервної освіти має здійснюватися за трьома основними напрямками:

- а) на рівні держави – забезпечення необхідних умов гнучкої й адекватної вимогам мінливого ринкового середовища системи андрогоніки;
- б) на рівні підприємства – формування оптимального кваліфікаційного портфеля фірми відповідно до її кадрової стратегії й особливостей макросередовища;
- в) на рівні індивіда – усвідомлення необхідності навчання впродовж усього життя, формування потреби у безперервному навчанні як способу життя.

3. Організаційна структура галузі освіти дорослого населення має передбачати:

3.1. Освітні заклади і структурні підрозділи.

Галузь освіти дорослого населення має охоплювати державні, громадські та приватні форми навчання, що є різноманітними як за структурою, так і за запропонованими програмами навчання. Поряд з вечірніми середніми школами, центрами освіти дорослого населення, народними університетами та різними курсами, що вже функціонують, необхідно створювати нові організаційні форми освіти дорослого населення. Потрібно активніше залучати підприємців, громадські організації та об'єднання (Товариства «Знання» і «Просвіта», педагогічні об'єднання та ін.), які використовують навчально-просвітницькі методи роботи, до створення на умовах соціального партнерства змішаних державно-громадських і державно-приватних форм навчання дорослого населення.

3.2. Управління.

Галузь освіти дорослого населення у сучасних соціально-економічних умовах може і має працювати відповідно до потреб ринку: попит визначає пропозицію. Слід орієнтуватися на задоволення потреб окремих осіб, соціальних груп, громадських інститутів держави і суспільства загалом. Важливим соціальним питанням залишається формування усвідомленого і платоспроможного попиту населення на послуги освіти. При цьому необхідно використовувати різні високоефективні форми управління освітою дорослого населення: законодавчі, адміністративні, економічні, едукологічні (безпосередньо пов'язані з освітою). Для цього потрібно створити в структурі Міністерства освіти і науки України відповідне управління, а в місцевих адміністраціях – спеціальні відділи та ради. Здійснення координації цих структур можна покласти на громадський Національний комітет освіти дорослого населення України. З метою забезпечення належної якості програм освіти дорослого населення необхідно передбачити утворення відповідних служб акредитації та сертифікації.

3.3. Маркетингова і консультативна інфраструктури.

Для визначення освітніх потреб конкретних осіб, їхніх груп, підприємств, організацій, державних структур потрібно постійно здійснювати спостереження і дослідження, а також інформувати й орієнтувати потенційних споживачів щодо змін на ринку освітніх послуг. З огляду на це необхідно створити служби інформування й орієнтації населення у сфері освітніх послуг, що виконуватимуть вказані функції.

3.4. Інформаційне забезпечення.

Галузь освіти дорослого населення не може ефективно функціонувати і розвиватися без створення баз даних, забезпечення інформаційних потоків сучасною технікою, використання комп'ютерних технологій, зокрема Інтернету. Одна з найважливіших складових інформатизації галузі освіти дорослого населення – поширення дистанційних форм навчання, що дає змогу зробити освіту загальнодоступною.

Четвертий напрямок дискусії було присвячено проблемам реформування організації навчального процесу вищої школи України. Під час обговорення було визначено: стан, проблеми та перспективи вітчизняної вищої освіти; необхідність, суть і напрямки реформування економічної освіти, питання впровадження сучасних інформаційних та комунікаційних технологій навчання; концептуальні основи формування системи цільового управління й організаційних структур вищих навчальних закладів.

Участь у дискусії взяли: Олександр Устенко, народний депутат, голова підкомітету фахової підготовки Комітету освіти і науки Верховної Ради України, академік (м. Київ); Сергій Юрій, д. е. н., професор, ректор ТАНГ (м. Тернопіль); Геррід Мюллер, доктор, професор Університету ім. Й.-В. Гете (м. Франкфурт-на-Майні, Німеччина); Олександр Кіреєв, к. е. н., директор Центру наукових досліджень НБУ (м. Київ); Шибон Олдерсон, Університет м. Лідса (Великобританія); Омелян Кулинич, д. е. н., професор Хмельниць-

кого інституту регіонального управління (м. Хмельницький); Наталія Тарнавська, к. е. н., доцент ТАНГ (м. Тернопіль); Олександр Ельзас, викладач Університету ім. Й.-В. Гете (м. Франкфурт-на-Майні, Німеччина); Володимир Христіановський, викладач Донецького національного університету (м. Донецьк).

Учасники дискусії подали такі рекомендації.

1. Вдосконалити законодавство про вищу освіту у напрямку розширення прав ВНЗ, враховуючи високі темпи «старіння» знань в умовах становлення нової економіки.

2. Активізувати розробку і впровадження державних стандартів освіти, таким чином забезпечуючи приєднання до Болонського процесу з метою входження до загальноєвропейської системи вищої освіти.

3. Узгодити практику акредитації ВНЗ України з сучасними зарубіжними акредитаційними системами (TQUIS, AACSB, CEEMAN тощо).

4. Переглянути навчальні плани підготовки фахівців усіх рівнів з метою усунення дублювання навчальних дисциплін. Удосконалити варіанти освітньо-професійних програм, забезпечуючи внесення до переліку нових навчальних дисциплін.

5. Використовуючи гнучкі системи стимулювання, активізувати діяльність щодо підвищення рівня підготовки викладацького персоналу (підвищення кваліфікації, стажування у провідних університетах світу, здобуття другої вищої освіти, перепідготовка працівників).

6. З метою підвищення якості підготовки фахівців впроваджувати методи активного навчання, електронний тьюторинг, статистичні й економетричні методи.

7. Для впровадження перспективних форм навчання переглянути структуру навчального процесу і домогтися збільшення у ньому питомої ваги самостійної роботи студентів за умови спрощення доступу до інформаційних джерел, зокрема шляхом динамізації розвитку процесів комп'ютеризації і використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій.

8. Поглибити співпрацю з Консорціумом з удосконалення менеджменту освіти в Україні (CEUME) й Асоціацією розвитку менеджменту і бізнес-освіти в Україні.

9. Провести навчальну кампанію у ВНЗ нашої держави з метою поширення інформації про систему TQM та можливості її використання у вітчизняних навчальних закладах.

10. З метою забезпечення конкурентоспроможності сформулювати місію, цілі та стратегію діяльності ВНЗ. Систематично здійснювати моніторинг ринку освітніх послуг, вивчаючи його тенденції та реалізуючи принципи диверсифікації й варіантності освіти.

11. Провести дослідження існуючих організаційних структур управління ВНЗ й розірвати зайві вертикальні і горизонтальні зв'язки, а також проаналізувати функції та подвійне підпорядкування.

П'ятій напрямком дискусії було зосереджено на проблемах механізму координації загальноєвропейської політики освіти. Передусім було розглянуто спільні риси і відмінності освітніх систем України, країн-членів ЄС та Росії. У процесі обговорення було визначено форми та конкретні механізми освітнього співробітництва і перспективи формування загальноєвропейської зони вищої освіти.

У дискусіях з цих питань брали участь: Ганс Візмет, доктор, професор Дрезденського технічного університету (м. Дрезден, Німеччина); Євген Савельєв, д. е. н., професор ТАНГ (м. Тернопіль); Іван Дрогобицький, д. е. н., професор Фінансової академії при Уряді Російської Федерації (м. Москва, Росія); Яцек Ружковський, доктор, професор Вищої школи менеджменту ринку та іноземних мов (м. Катовіце, Польща); Тамара Смовженко, викладач Львівського банківського інституту (м. Львів); Віталіна Куриляк, к. е. н., доцент ТАНГ (м. Тернопіль).

У результаті дискусії учасники конференції сформулювали наступні висновки і дали рекомендації, які подано нижче.

1. З огляду на набутий досвід, наявність багатьох спільних рис освітніх систем України та країн Європи і на сучасні глобалізаційні тенденції існує можливість та нагальна необхідність входження нашої держави на світовий ринок знань.

2. У вирішенні завдань розвитку міжнародного співробітництва установ системи вищої і середньої шкіл та розширення експорту освітніх послуг варто посилити роль централізованого начала і посередницьких структур. Частково її може виконувати Український державний центр міжнародної освіти України, нещодавно створений при Міністерстві освіти і науки України. Водночас доцільно створити центр міжнародних освітніх послуг для здійснення маркетингової роботи на ринках іноземних країн (включно паблік рілейшнз вітчизняних навчальних закладів); сприяння прийому іноземних студентів та учнів; залучення грантів й інвестицій у сферу освіти; реалізації проектів за рахунок коштів міжнародних організацій; відкриття філій українських університетів за кордоном. Центр можна організувати як акціонерне підприємство, засновниками якого мають стати зацікавлені у цьому навчальні заклади. Акціонери визначатимуть для центру відповідні завдання кількісного та якісного характеру.

Першочерговим завданням такого центру має бути збільшення найближчим часом кількості іноземних студентів до рівня доперебудовного періоду. До головних цілей, досягнення яких центр має поставити за мету, належать формування іміджу вітчизняної освіти за кордоном і подолання ситуації, коли українські фахівці затребувані в усьому світі, а українські дипломи на міжнародному рівні досі не визнають.

3. Щодо конкретних форм і механізмів співробітництва запропоновано:

- а) розвивати транснаціональну освіту в таких формах: онлайнів та дистанційні програми освіти, якими можна користуватися через Інтернет; кампуси-філії (кампуси, які відкривають навчальні заклади в іншій країні для навчання студентів за своїми програмами); за ліцензією (навчальний заклад А дозволяє відкрити навчальний заклад Б в іншій країні, що виконуватиме роль провайдера однієї чи більше програм навчального закладу А для студентів навчального закладу Б, який знаходиться в іншій країні); поєднання (визначення на постійній основі навчальним закладом А особливої розробки навчального закладу Б в іншій країні як часткового заліку за програмою навчального закладу А); навчальні заклади-побратими (укладення угод між навчальними закладами різних країн про проведення спільних програм);
- б) активно використовувати концепцію «права голосу», яка полягає в тому, що університети надають на пільгових умовах власні програми на здобуття академічного ступеня як іншим університетам, так і приватним провайдерам. При цьому університет може розміщуватися в іншій країні та бути відомішим і престижнішим, ніж вищі навчальні заклади відповідної країни. З огляду на це варто визначити додаткові переваги для студентів, які, здобуваючи повноцінну кваліфікацію і диплом ВНЗ, визнаний на батьківщині, заощаджують на витратах на переїзд і проживання у країні розташування університету, що надає пільги;
- в) спільно розвивати навчальні програми університетами-партнерами. Такі програми враховують особливості місцевих ринків освіти і потреби населення. Програми затверджують університети, і вони починають діяти з часу присвоєння академічних ступенів.

4. Щодо посилення ролі університетів у поширенні та поглибленні європейських культурних цінностей існує потреба протягом 10–15 років відкрити в нашій державі щонайменше 2–3 нових університети із сучасним рівнем наукової роботи, інформаційної та побутової інфраструктур. Вони мають створити нову конкурентну ситуацію в науково-освітній сфері країни. У них все має бути на найвищому світовому рівні: кадри, оснащення, методи викладання, постановка наукової роботи, заробітна плата і т. ін. До цих університетів необхідно запросити висококваліфікованих вітчизняних та іноземних науковців. Ці заклади мають бути доступними для всіх, хто бажає в них навчатися. Наявна мережа вищої школи України функціонує на старих наукових, педагогічних, методичних, організаційних та економічних засадах. Вона нездатна повною мірою і швидко увійти в глобальне освітнє середовище, бо обтяжена кадрами «старого» типу, які здебільшого старі не за віком, а за мисленням, стилем роботи і життя.

5. Для реалізації перспектив формування загальноєвропейської зони вищої освіти необхідно забезпечити:

- поінформованість і прозорість, що дадуть змогу оцінювати навчальні можливості ВНЗ та їх відповідність вимогам зацікавлених сторін, конвергентність і сумісність навчальних планів, особливо з точки зору вертикальної мобільності;
- захист інтересів студентства, громадян і фірм шляхом визнання, якісного оцінювання та проведення координаційної акредитації як на європейському, так і на транснаціональному рівнях;
- доступність освітніх послуг, які надають навчальні заклади. Водночас потрібно гарантувати постачальникам освіти подібних або однакових дворівневих програм і надання кваліфікації вищої освіти (бакалавр – магістр), скоротити терміни навчання; запровадити переважно децентралізовані механізми і процедури забезпечення якості освіти, що базуються на самооцінюванні (зовнішній (міжнародний) аудит якості); провести акредитацію незалежними організаціями.

З урахуванням результатів дискусії, найбільш вагомих висновків і пропозицій учасників конференції було підготовлено аналітичні записки Восьмої міжнародної наукової конференції «Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: наука, навчання, освіта (економічні та організаційні аспекти)» (Лівадія – Ялта – Форос, Україна, 22–24 вересня 2003 р.).

Надіслані на адресу організаційного комітету конференції наукові доборки її учасників було опубліковано у двох випусках (№ 5-1 і 5-2 за 2003 р.) наукового журналу «Вісник Тернопільської академії народного господарства».

Стаття надійшла до редакції 21 жовтня 2003 р.